

Mizerna T. P. Social, Pedagogical and Management Aspect of Pupils' Training in Foreign Language in Secondary School

Different aspects of pupils' training in foreign language in secondary school are determined in the article.

Key words: quality, user of educational services, abilities and skills, quality management.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК [37.018.32:343.3/.7]–058.862(045)

О. Р. Поляновська

**ТЕХНОЛОГІЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ДІТЕЙ-СИРИТ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
В ШКОЛАХ-ІНТЕРНАТАХ**

Профілактика правопорушень – це багатоаспектний процес, який буде ефективним лише за умови інтеграції усіх його складників, що активно взаємодіятимуть між собою. Тому, актуальною залишається проблема розробки технології профілактики правопорушень дітей-сиріт молодшого шкільного віку, що перебувають у навчально-виховних закладах інтернатного типу. Технологізація процесу профілактики дозволить досягти конкретного результату – формування правомірної поведінки серед зазначеної категорії клієнтів.

Проблему технологізації соціально-педагогічної діяльності досліджували багато науковців: Т. Ф. Алексеєнко, Р. Х. Вайнола, Л. М. Завацька, А. Й. Капська, О. Л. Караман, Р. В. Овчарова, В. М. Шахрай .

Під педагогічними технологіями Л. М. Завацька розуміє системні методи планування, впровадження та оцінювання всього процесу навчання і виховання учнів шляхом використання людських і технічних ресурсів для досягнення і ефективності навчання [52]. Проте більше значення для нас має з'ясування сутності поняття „соціально-педагогічні технології”.

Так, В. М. Шахрай під соціально-педагогічними технологіями розуміє способи створення умов для позитивного саморозвитку, соціальної адаптації й соціального захисту клієнта шляхом виховного впливу на його особистість та поведінку [245, с. 124]. Основним завданням соціально-педагогічних технологій Р. Х. Вайнола визначила розробку методів та методик результативного та раціонального цілеспрямованого соціального впливу; застосування технологізації як способу оптимізації соціально-педагогічного результату [20].

Мета нашої статті – визначити сутність поняття „технологія профілактики правопорушень серед дітей-сиріт молодшого шкільного

віку, що перебувають в навчально-виховних закладах інтернатного типу”, описати її структурні компоненти, ефективні методи реалізації.

Ураховуючи мету і характер нашого дослідження, під технологією профілактики правопорушень серед дітей-сиріт молодшого шкільного віку, що перебувають в навчально-виховних закладах інтернатного типу, ми розуміємо сукупність методів, форм, засобів, які сприяють реалізації соціально-педагогічних умов та спрямовані на формування правомірної поведінки зазначеної категорії клієнтів.

У структурі технології профілактики правопорушень ми визначили змістовий та процесуальний компонент. Зокрема, змістовий компонент містить мету, завдання, напрями профілактики правопорушень дітей-сиріт молодшого шкільного віку, діагностику педагогічного персоналу з метою виявлення їхніх можливостей упровадження цієї технології та молодших школярів щодо з’ясування характерних для них порушень у поведінці, психологічних особливостей, які потрібно враховувати у профілактичній роботі, навчально-виховного матеріалу профілактичного характеру, методів, форм, засобів, реалізації запланованого процесу. Процесуальний компонент передбачає безпосередню реалізацію описаних нами складових змістового компоненту в навчально-виховному процесі закладів інтернатного типу.

Проаналізувавши вікові особливості дітей молодшого шкільного віку, їхні потреби та проблеми, які проявляються у поведінці, а також причини, що зумовлюють їхню протиправну поведінку, ми зробили висновок, що ефективними у здійсненні профілактики правопорушень дітей-сиріт в інтернатних закладах є інтерактивні, проектні та ігрові методи.

Форми профілактики правопорушень і методи їх реалізації застосовувались нами під час проведення експерименту в школах-інтернатах нашої країни, а саме: у позакласній діяльності, при вивченні курсу громадянської освіти „Я і Україна” та на заняттях гуртка для молодших школярів навчально-виховних закладів інтернатного типу „Малечі – про серйозні речі”.

Зокрема з метою формування усвідомленої відповідальності з боку самих учнів ми використали метод проектів. Темі проектів добирались з урахуванням можливості виміру показників рівнів правомірної поведінки.

Наприклад, один з проектів було спрямовано безпосередньо на формування соціальної відповідальності у молодших школярів та мав назву „Подбай про інших”. Учасниками його були учні всіх класів початкової школи. Це творчий проект, результатом якого було виготовлення подарунків до свят літнім людям, що перебувають в будинках престарілих, та для дітей з будинків маляти. Молодші школярі виготовляли різноманітні вироби з паперу та тканини у вільний час, які потім передавалися у вищезазначені заклади. Діти-сироти відчували себе потрібними комусь, корисними, вчилися не лише споживати, але й віддавати, що є надзвичайно важливим для подолання споживацького стереотипу, сформованого у дітей-сиріт, окрім того, вони були зайняті у

вільний час, який часто проводили надзвичайно одноманітно та не завжди правомірно. Також ми налагодили співпрацю з іншими загальноосвітніми закладами міста. Учні школи-інтернату отримали можливість листуватися зі своїми однолітками, показувати свої таланти та захоплення на святкових концертах у школах, до яких їх запрошували. Учні загальноосвітніх шкіл теж відвідували навчально-виховні заклади інтернатного типу та демонстрували свої таланти на різноманітних заходах.

Формуванню соціальної відповідальності, безперечно, сприяла робота над проектом “Як можна зробити нашу школу кращою?” Працюючи над ним, вихованці залучалися до процесу розробки правил поведінки для учнів у школі, оскільки цінність для дитини має лише те, що вона перепустила через свої емоції та свідомість. Правила, розроблені учнями самостійно, усвідомлювались глибше, ніж ті, які б нав’язувалися педагогічним колективом та набували для них актуальності. Молодші школярі відчували довіру та повагу педагогічного колективу до них, що мимохіть спонукало дітей-сиріт замислитись над тим, як їх виправдати. Учасниками проекту були учні 3 – 4 класів, проте 1-й та 2-й клас залучалися до обговорення правил, запропонованих іншими. Не менш важливими проектами, запропонованими дітям-сиротам молодшого шкільного віку, що перебувають в навчально-виховних закладах інтернатного типу, з метою формування соціальної відповідальності з боку самих учнів виявились такі, як „Я і суспільство”, „Чому стриманість краще, ніж гнів?”, „Багато без чого може обійтись людина, лише не без людини”, „Людина – це частина природи?” та ін.

Наприклад, проект „Багато без чого може обійтись людина, лише не без людини” (2 – 4 кл.) спрямовувався на усвідомлення дітьми-сиротами важливості налагодження контактів з іншими людьми, усвідомлення того, що будь-яку проблему можна вирішити за допомогою людей, головне вчасно звернутися по допомогу. У процесі роботи над проектом діти здійснювали уявну подорож у країну в якій немає людей, лише рослини та тварини, складали оповідання про свої пригоди у ній та в кінці обов’язково мали обґрунтувати, чому таке життя не принесло б їм задоволення. Далі діти-сироти складали коротенькі оповідання про допомогу людей один одному. Вони обов’язково зачитувались у класі. Усі оповідки були записано учнями у міні-книжечки, створені ними самостійно. Ці книги зберігалися на видному місці й кожен молодший школяр у вільний від занять час, наприклад, на перерві, міг підійти та почитати їх або взяти з собою на день до кімнати. Завершальним етапом роботи над цим проектом була постановка вистави за мотивами притчі В. О. Сухомлинського „Звичайна людина”.

Використання цього методу сприяло усвідомленню учнями відповідальності за свої вчинки, розумінню наслідків необдуманих дій. Робота над запропонованими проектами сприяла формуванню соціальної відповідальності молодших школярів за свою поведінку, зокрема, усвідомленому дотриманню правил поведінки, відповідальному ставленню

до природних ресурсів, розумінню важливості здорового способу життя для комфортного самопочуття, умінню контролювати прояви емоційно-почуттєвої сфери, власну поведінку, бережливому ставленню до продуктів праці інших та прагненню працювати самостійно, формуванню поваги до оточення та його інтересів, розумінню важливості нормальних стосунків з іншими людьми для життя у суспільстві як важливих передумов правомірної поведінки дітей-сиріт. Використання проектної діяльності соціальним педагогом у школі-інтернаті сприяло самореалізації особистості в основних сферах її життєдіяльності; забезпеченню сприятливих умов для соціалізації, мінімалізації несприятливих умов розвитку особистості.

Наступною групою методів, які ми використовували з метою профілактики правопорушень дітей-сиріт, були інтерактивні, адаптовані до їхнього віку та мети нашого дослідження. До них належать (за О. І. Пометун та Л. В. Пироженко) [156]: робота в парах, ротаційні (змінні трійки), два-чотири-всі разом, карусель, робота в малих групах, „акваріум”, мозковий штурм, „незакінчені речення”, „дерево вирішень”, „метод прес”, дебати. Їхня перевага, порівняно з іншими методами, в тому, що всі діти стають активними учасниками пізнання, між ними та педагогом відбувається активна взаємодія протягом усього заняття, а також вони надають можливість кожній дитині відчувати себе успішною.

Одним з методів, використаних нами під час експерименту, була робота в парах. Молодші школярі виконували багато завдань таким чином, проте наведемо приклади роботи лише над деякими: „Створення моделі ідеального друга”, „Що важливіше – допомогти чи самому отримати якусь вигоду?”, „Обговорення ситуацій”. Такий вид діяльності спонукав до розвитку у дітей уміння спільно виконувати завдання, вчив поважати думку іншого, самому висловлювати ідеї, приймати спільне рішення. Працюючи над створенням моделі ідеального друга, діти в парі висловлювали аргументи з приводу того, яку дитину, умовно, можна вважати такою, обговорювали питання, чи лише від когось одного залежить, якою буде дружба. За завданням соціального педагога, учні аналізували риси характеру, які необхідні для того, щоб бути добрим другом. Усі свої роздуми вони фіксували на папері. Після завершення обговорення діти-сироти молодшого шкільного віку, що працювали в парі, обов'язково приймали рішення щодо того, яким все ж має бути ідеальний друг та представляли створену спільно модель усьому класу. Прослухавши відповіді усіх пар за результатами їхньої роботи, створювалася спільна для класу модель „Ідеального друга”.

Використання інтерактивного методу “Обговорення ситуацій” передбачало підготовку заздалегідь виховних ситуацій. Така робота сприяла формуванню в учнів терпіння один до одного, поваги, розумінню своїх однокласників, налагодженню продуктивного спілкування з різними людьми. Соціально-виховні ситуації безпосередньо спрямовувались на профілактику правопорушень, оскільки їх змістове наповнення передбачало опис випадків у поведінці дітей, що не відповідають закону,

загальнолюдським цінностям, та ґрунтовний аналіз молодшими школярами хибності таких поведінкових проявів.

Робота за методом два-чотири-всі разом спрямовувалась на обговорення дискусійних питань: „Що треба зробити, щоб уникнути сварки?“, „Чому треба виконувати доручення вчителів та вихователів?“, „Чому себе змінити найважче?“. Наприклад, обговорюючи питання, що потрібно зробити, щоб уникнути сварки, діти називали такі аргументи: не реагувати на провокації, стримувати свої емоції, пояснити іншій дитині, що можна просто обговорити проблему, запитати поради у вчителя. Обговорюючи питання, чому себе змінити найважче, діти висловили такі припущення: тому що самому не помітно, що саме треба у собі змінити; для того щоб міняти інших, треба їм про це лише сказати, а щоб змінити себе – треба багато працювати; тому що свої недоліки важко помітити та зрозуміти; легше, коли твої проблеми вирішують інші, але, крім самого себе, ніхто не зможе мене змінити. Отже, пошук відповіді на ці проблемні запитання сприяв кращому розумінню своїх особливостей характеру учнями, зниженню агресивності.

Робота в малих групах проводилась на основі попередньо прочитаних українських народних казок. Кожній групі (не більше 4-х – 5-ти учнів) пропонувалося охарактеризувати одного з героїв: Козу-Дерезу (казка „Коза-Дереза“), Лисичку, Журавля (казка „Лисичка та Журавель“), братів (казка „Закопане золото“), Юрка (казка „Про неробу Юрка, маминого сінка“) та ін. Описуючи образи дідової та бабиної дочки із казки „Дідова дочка й бабина дочка“, діти-сироти зробили важливий висновок – якщо ти чиниш зло, то обов'язково маєш за нього відповісти. Отже, такий аналітико-синтетичний підхід до роботи над казками сприяв формуванню вміння розрізняти добре та погане, закріпленню знань дітей з права, вміння аналізувати вчинки та робити соціально-позитивний вибір.

Метод „Акваріум“ сприяв формуванню вміння у дітей-сиріт молодшого шкільного віку, що перебувають у навчально-виховних закладах інтернатного типу, спільно вирішувати завдання, дискутувати аргументовано та вміти доводити свої думки. Для застосування цієї технології попередньо з дітьми розглядалися виховні ситуації з прикладами порушень поведінки, за змістом яких і ставилися проблемні запитання та організовувалась робота.

Інтерактивний метод „Незакінчені речення“ сприяв формуванню вміння у дітей міркувати та висловлювати власну думку, отриманню знань про правомірні способи задоволення потреб. У підсумковій частині виховних заходів ми часто використовували рефлексію. Дітям пропонувалось продовжити такі речення: Сьогодні я зрозумів, що..., Я маю подякувати..., Я маю виконувати такі обов'язки..., Я поважаю..., Я не можу..., Я не маю права..., Від сьогодні я.... Наприклад, продовжуючи речення „Я змінив би у собі...“, молодші школярі пропонували такі варіанти відповіді: став би менше обманювати; хочу стати більш добрим та слухняним; хотів би краще одягатися; хотілось би, щоб мене поважали;

хотілося б стати спокійнішим; мати більше іграшок, більше друзів, кращі оцінки та ін. Давати відповідь на це запитання дітям-сиротам було досить важко, проте отримані результати дозволили зробити висновок, що діти більше бажають зовнішніх змін, ніж внутрішніх. У процесі роботи вони дізналися нові способи боротьби з негативними навичками, звичками, подолання недоліків у поведінці.

З учнями 3-х та 4-х класів ми організовували дебати на теми „Чи кожна людина заслуговує на щастя?“, „Що таке відповідальність та безвідповідальність?“, „Чи завжди добро закінчується добром?“, „Чи можемо ми комусь допомогти?“. Діти здобували усвідомлені знання, уміння та навички про соціальну відповідальність та вміння контролювати себе.

Використання інтерактивних методів сприяло формуванню уміння в дітей-сиріт молодшого шкільного віку працювати в колективі, узгоджувати з ним власні інтереси, йти на компроміс, робити правильний вибір у проблемних ситуаціях, що не суперечить нормам закону, засвоєнню норм правомірної поведінки, способів продуктивного спілкування, розв'язання конфліктних ситуацій, аналізу недоліків власного характеру.

Не менш важливим методом здійснення профілактики правопорушень в школі-інтернаті є гра. Найбільше можливостей для її реалізації є в позакласній діяльності. Система ігор сприяла формуванню правової обізнаності, знань про загальнолюдські цінності та способи продуктивного спілкування, вирішення конфліктних ситуацій, ефективності процесу профілактики правопорушень дітей-сиріт молодшого шкільного віку в навчально-виховних закладах інтернатного типу.

У першому класі доцільним виявилось проведення гри „Правовий букварик“. Завданням першокласників було назвати якомога більше прав дітей, які розпочинаються на букву, названу соціальним педагогом. Після чого з озвученими правами треба було скласти коротку усну розповідь про те, яка від них користь дітям. Це заняття проходило після вивчення молодшими школярами їх прав та обов'язків.

З молодшими школярами організовувалося розігрування ситуацій, що постають перед ними у повсякденному житті, зокрема: „На вулиці“, „На перерві“, „Поведінка на уроках“, „У їдальні“, „У кімнаті“, „У магазині“, „На екскурсії“. На основі ігрової діяльності учні ще раз пригадували та усвідомлювали правила поведінки в соціумі, проте не просто слухаючи чи називаючи їх, а виконуючи практичні дії, що імітували реальне життя. Наприклад, гра „Поведінка на уроці“ передбачала виконання таких ролей: вчителя лісової школи, Лисенятка Славка, його однокласників – лісових звірят. Отож, діти розігрували поведінку на уроці у лісовій школі. Було представлено варіанти зразкової та поганої поведінки. Організація сприйняття правової інформації через ігрову діяльність є найбільш продуктивною, оскільки вона ініціює активне пізнання, покращує запам'ятовування та усвідомлення дітьми правил поведінки у соціумі. Не менш вагоме значення для здійснення якісної

правової освіти дітей мають дидактичні ігри: „Розплутай клубок”, „Правовий футбол”, „Можна-не можна”, „Весело-сумно”, „Вилучи зайве”, „Поле чудес”, „Правовий брейн-ринг”, „Склади веселку”. Наприклад, гра „Розплутай клубок” використовувалась нами для узагальнення та систематизації правових знань учнів, отриманих під час занять з соціальним педагогом. Для організації ігрової діяльності необхідно було підготувати питання, які передбачали конкретну та однозначну відповідь, два великих клубки ниток. Молодших школярів ділили на команди. Кожна команда по черзі відповідала на одне питання. Якщо відповідь правильна, то вона отримувала право розмотати нитки з клубка на довжину 1 м.

Гра „Правовий футбол” може використовуватись і на початку заняття, для актуалізації набутих раніше правових знань, і в кінці, з метою узагальнення. Вона не потребує особливої підготовки з боку соціального педагога. Для організації діяльності потрібен невеличкий м'ячик або просто листок паперу, якому можна надати форму кульки. Той, у кого опиняється кулька чи м'ячик, виконує певне завдання. Приклади питань: У яких документах зазначено, що кожна дитина має право на життя?; Про що йдеться у статті 19 Конвенції ООН про права дитини?; Які діти насамперед потребують особливого піклування держави про себе?

Гра „Вилучи зайве” використовувалась з метою узагальнення та систематизації дітьми набутих правових знань. Вона організовувалась двома способами: групова та фронтальна робота. Групи працюють за такими напрямками: а) педагог обирає певне право дитини, яке заздалегідь записує на картці. На зворотньому боці картки він записує назви документів, у яких про нього йдеться, проте серед них є і зайві. Діти мають закреслити назви документів, які не стосуються зазначених прав; б) на картках записуються правила поведінки в кімнаті, на прогулянці, на уроці та ін., але серед них є зайві твердження або такі, що не є правилами, а навпаки – демонструють порушення. Молодші школярі закреслюють зайві правила; в) на картках пишеться опис хорошого друга, учня, однокласника, проте де-не-де зустрічаються й негативні характеристики. Учні мають зорієнтуватися і закреслити зайве.

Суть гри „Склади веселку” передбачала таке: кожен учень отримував частину великої веселки із малюнком, що ілюстрував якесь право дитини. Її завдання – згадати, якому праву відповідає цей малюнок, і сказати відповідь на вухо педагогу. Якщо відповідь правильна, то учасник експерименту отримував дозвіл почепити свій шматок веселки на ватман. Коли всі діти виконають завдання і веселка буде завершена, то обов'язково треба запитати учнів, які права кожному з них треба було відгадати, а потім можна повернути веселку зворотнім боком і ще раз подивитись усі малюнки та пригадати вивчений матеріал.

Отже, технологізація процесу профілактики молодших школярів в навчально-виховних закладах інтернатного типу сприяє систематичному та продуктивному формуванню правової свідомості, відповідальності, обізнаності зазначеної категорії клієнтів, зниженню рівня схильності їх до

вчинення правопорушень. Подальшої розробки потребує проблема підготовки працівників шкіл-інтернатів до реалізації технології профілактики правопорушень дітей-сиріт.

Список використаної літератури

1. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навч. посіб. / Р. Х. Вайнола ; за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 134 с. **2. Завацька Л. М.** Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2008. – 240 с. **3. Попелишко О. А.** Пріоритетні напрями попередження та протидії правопорушенням і злочинності неповнолітніх / Попелишко О. А. // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія : матеріали метод. семінару Акад. пед. наук України, (Київ, 12 листоп. 1998 р.). – К. : Гнозис, 1998. – С. 536 – 541. **4. Шахрай В. М.** Технології соціальної роботи : навч. посіб. / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

Поляновська О. Р. Технологія профілактики правопорушень дітей-сиріт молодшого шкільного віку в школах-інтернатах

У статті визначено сутність поняття „технологія профілактики правопорушень дітей-сиріт”. Автором визначено структуру технології профілактики правопорушень зазначеної категорії дітей та методи її реалізації.

Ключові слова: технологія профілактики правопорушень, діти-сироти, навчально-виховні заклади інтернатного типу.

Поляновская О. Р. Технология профилактики правонарушений детей-сирот младшего школьного возраста в школах-интернатах

В статье определена сущность понятия „технология профилактики правонарушений детей-сирот”. Автором определено структуру технологии профилактики правонарушений этой категории детей и методы ее реализации.

Ключевые слова: технология профилактики правонарушений, дети-сироты, учебно-воспитательные заведения интернатного типа.

Polyanovska O. R. Technology Prophylaxis of Crimes Orphans Children the School-boarding

In the article certainly maintenance of concept „technology prophylaxis of crimes orphans children”. By an author certainly structure technology prophylaxis of crimes orphans children and methods of its realization.

Key words: technologies prophylaxis of crimes, orphans children, the establishment of boarding type.

Стаття надійшла до редакції 03.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.